

LÜHIDALT

Uurimusi kirjandusest ja kultuurist. Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudi toimetised 15. Koostanud Piret Viires, toimetanud Anneli Kõvamees. Tallinn: Tallinna Ülikool, 2013. 148 lk. www.tlu.ee/et/eesti-keele-ja-kultuuri-instituut/EKKI-toimetised/Avatud-juurdepaas-ja-toimetiste-vanemad-numbrid

TLÜ EKKI toimetiste 15. number on siiski alles esimene, mille teemaasetus on kirjandusteaduslik. Avaartikkel räägib lausa veel laiemast valdkonnast kui kirjandus: siin võtab Rein Veidemann jutuks kogu eesti kultuuri, tuginedes enese jaoks hästi tuntud märksõnadele „eksistentsiaalsus” ja „tüvitekst”.

Ülejäänud artiklid on kitsama küsimuseasetusega ja mitu neist kirjeldavad Teise tajumist. Aigi Heero ja Maris Saagpakk uurivad, kuidas on Adam Olearius oma XVII sajandi reisikirjas, „üleuroopalises bestselleris” kujutanud mitte ainult eestlasi, vaid teisi rahvusi üleüldse, ja hindavad selle kujutuse üpris mitmepalgeliseks. Anneli Kõvamees vaatleb Venemaa kuvandit 1930. aastate eesti reisikirjades, ennekõike reisikirjanduslikes reportažides, ning leiab selle olevat tugevasti politiseeritud. Paar artiklit kirjeldab Teist eesti kultuuri seisukohast vaadates: Berit Kaschan analüüsib naisidentiteetide kujundamist ja müüdikasutust kirjaniiku Nora Ikstena teostes, Margit Tintso kirjutab võru või lõunaeesti vaimust uuemas eesti proosas ja jõuab järeldusele, et ennekõike on see vaim kohavaim.

Särtsu lisab kogumikku Elo Lindsalu artikkel „Tammsaare noored naishinged”, mis astub arutellu varasemate käsitlustega Tammsaare naistest, ennekõike Mirjam Hinrikuse vaatenurgaga. Lindsalu tahab rõhutada, et Tammsaares on tublisti feministi ning tema varasema loomingu tegelaskonnas leidub muuhulgas eeskujulikult inimliku ja

intelligentsena kujutatud naisi. Tema käsitlus ei pruugi lõpuni veenda ja kohati paistab ta n-ö vaidlevat õlgmehikega – vaevalt et Hinrikuse järgi oleks Tammsaare sajandivahetuse filosoofide „arusaamu kriitikavabalt üle võtnud [või] imiteerinud” (lk 88). Aga sellest hoolimata on niisugust avalikult poleemilist käsitlust tore lugeda; see illustreerib taas kord seda, et hea ilukirjandus on mitmekihiline, pakub erinevaid tõlgendusvõimalusi ja tekitab kirgi isegi teadlastes.

Tõlkija hääl. Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate sektsiooni aastaraamat. Koostanud Jan Kaus, toimetanud Jan Kaus ja Triinu Tamm. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2014. 94 lk.

2012. aastal Kirjanike Liidu juurde loodud tõlkijate sektsioon on jõudnud oma esimese aastaraamatu väljaandmiseni. Juba mõned head aastad ongi tõlketegevusele Eesti avalikus ruumis jälle rohkem tähelepanu pööratud: on avaldatud mõttearendusi tõlkimisest, korraldatud konverentse, räägitud vajadusest eesti tõkeloo järele, kokku kutsutud vastav uurimisrühm. Selle kõige järel võib skeptilisem inimene kahelda, kas niisuguses aastaraamatus midagi uut on – ju lausutakse jälle ilusaid ümmargusi sõnu sellest, kuidas tõlkimine on vajalik, aga raske töö?

Ent siiski, tõlkija häält tasub kuulata. Raamatuke sisaldab küll pisut selliseid üldilusaid sõnu, aga ka huviväärseid konkreetsusi. Näiteks on põnev lugeda Piret Pääsukese ohtrate tekstinäidetega artikkelit „Variante vaadeldes ehk kas üks tõlge saab olla ainuõige?”, kus autor võrdleb erinevate tõlkijate eestindusi Pentti Saarikoski luuletustest. Eriti tore on, et lugeja ei pruugi alati nõustuda Pääsukese hinnangutega ses osas, kumb äratoodud tõlgetest elegantsem on – ja see tõestab muidugi eriti hästi

juhtmötet, et ükski tõlge ei saa pretendeerida ainuõigsusele.

Triinu Paku sulest pärinev käsitlus „Tõlkimine kui tihe kirjeldus” näitlikustab muuhulgas seda, kuidas tõlkija tõlgitud autoritega kokku kasvab – just Pakk on eestindanud antropoloog Clifford Geertzi tekste, kelle vahendusel tiheda kirjelduse mõistet laiemalt tuntaksegi. Selle mõiste kaudu osutab Pakk teksti taustale, tekstis ning teksti taga peituvale seostevõrgustikule, millega tõlkija paratamatult peab end kurssi viima, isegi kui kogu see teadmine lõpuks tõlkesse ei jõua. Tähelepanuväärne on aga ka praktilisemat masti lisamärkus selle kohta, kui olulised on igasuguste seoste edasiandmisel sidesõnad ja nende korrektne tõlkimine: „[N]aljatamisi võiks isegi öelda, et filosoofia või teadus on sidesõnades – näitavad need ju mõtte kulgemist, ilma milleta tekst endast enam „millestki mõtlemise viisi” ei kujutaks” (lk 51).

Lisaks leiab raamatust intervjuusid tegevtoolkijatega, mis valgustavad nende igapäevast tööpraktikat ja jäädvustavad mälestusi. Lugemist väärivad need kõik. Eriti võiks esile tõsta vestlusringi „Kuidas seletada dialektikat kalapüüdjate maalijale?”, kus kõnelevad prantsuse keelest tõlkijad Heli Allik, Kaia Sisask, Leena Tomasberg ja T. Tamm. Teraste vaimude kontsentreeritus tuleb asjale kasuks, nauditav ja hariv on lugeda asjaga kursis olijate omavahelist vestlust.

Karl Muru. Rännul luuleilmas. Tartu: Ilmamaa, 2014. 148 lk.

Auväärne kirjandusprofessor jätkab oma luulerännakuid vanade kaaslaste, eesti luuletajate seas, nüüd juba peamiselt uuel aastasajal. Ainult kaks loomingülevaadet pärinevad eelmisest sajandist: „Vaateid Henrik Visnapuu luulesse” on ilmunud Visnapuu luulevalimiku saatesõnana koguni 30 aastat, Juhan Sütiste loomingülevaade 15 aastat tagasi. Ja üksainus kirjutis ei

ole pühendatud luulele, vaid kirjandusteadlasest kolleegi Aarne Vinkli viimasele raamatule.

Raamatus leiavad ühest või teisest aspektist käsitlemist Visnapuu, Sütiste, Marie Underi, Heiti Talviku, Betti Alveri, Karl Ristikivi ning Kalju Lepiku looming ja elukäik. Kõigist neist kirjanikest on Muru kirjutanud varem korduvalt, eriti põhjalikult Betti Alverist. Pärast paljusid sisukaid artikleid ja põhjalikku Alveri monograafiat on ta ka 2000. aastatel leidnud uusi aspekte meie suure luuletaja käsitlemiseks: Jüri Tuuliku ja Andres Mälgu kaasabil toonud lugejateni ühe Alveri seni tundmatu luuletuse sõjajärgsetest aastatest; autori 100. sünniaastapäeval aga tõstnud esile lüürilisi veendeväljendusi tema luuletustes. „Lisandustes Uku Masingu retseptisiooniloole” publitseerib Muru mitu tema käsutuses olevat Masingu autograafi. Heiti Talviku NKVD ülekuulamisprotokollidel põhinev, kuid ka luuletaja loomingut kaasav käsitlus sisaldab rohkesti väärtuslikku, ent masendavat materjali nii ülekuulatava enda kui ka nende aastate kultuuriloo kohta, mil paljud ausad kultuuriinimesed arreteeriti. Muru nimetab Paul Aristet (võeti kinni Talvikuga samal päeval), August Annitit, Boris Kaburit, August Palmi, Rudolf Põldmäed, Herbert Tamperet, Peeter Tarvelit, Ants Salumit, Jaan Krossi jt.

Arne Merilai eesti ballaadi raamatut nimetab Muru ballaadipiiblikuks ning analüüsib seda detailselt ja asjatundlikult.

Raamat lõpeb kahe kirjaga, mille on Murule saatnud Debora Vaarandi ja Betti Alver vastukajaks nende luuletuste analüüsile. Tõtt-öelda oleks tahtnud lugeda ka professor Muru luuleinterpretatsioone, millele vastuseks on need kirjad. Vaarandi kirjast selgub vähemalt see, millisest luuletusest on jutt („Läbi jõe”), Alveri kaunis ja poeetiline kiri jätab aga käsitletud luuletuse saladuseks.